

України «Про комерційну таємницю», призначеного регулювати використання, поширення, зберігання та захист комерційної таємниці суб'єктів господарювання. У зв'язку з прискоренням комерціалізації господарства та необхідністю прийняття законодавчого акта, комплексно регулюючого відносини у сфері підприємницької таємниці, очевидно, що саме Закон про комерційну таємницю має стати основним для визначення комерційної таємниці та відповідальності за цілий спектр правопорушень стосовно неї. Прийняття Закону «Про комерційну таємницю» буде сприяти захисту підприємців від недобросовісної конкуренції.

Література

1. Бусыгин А.В. Предпринимательство. – М.: Инфра-М, 1998. – 608 с.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
3. Економічний словник / Під ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова. – К., 1973. – 622 с.
4. О предприятиях и предпринимательской деятельности в СССР: Закон СССР от 4 июня 1990 г. // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. – 1990. – № 25. – Ст. 460.
5. Основы немецкого торгового и хозяйственного права. – М.: БЕК, 1995.
6. Плаксин В., Макагон Ю. Коммерческая тайна: правовые проблемы // Гос. и право. – 1992. – № 8. – С. 75.
7. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів № 611 від 09.08.93 р. // Зб. постанов Уряду України. – 1993. – № 12. – Ст. 269.
8. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.91 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 24. – Ст. 272.
9. Розенберг В. Промысловая тайна. – Спб., 1910.
10. Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. – О.: АО БАХВА, 1998.
11. Сергеева О. Поняття та ознаки комерційної таємниці // Підприємництво, господарство та право. – 2001. – № 2.
12. Советский Энциклопедический Словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – 3-е изд. – М.: Сов. Энцикл., 1984.
13. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
14. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. – СПб., 1908. – Т. 2.

УДК 346.543

А.С. Мустафаєва

ІНВЕСТИЦІЯ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЇЇ ОЗНАК

У сучасний період здійснення інвестиційної діяльності в Україні відіграє велику роль у створенні економічної бази розвитку нашої держави. Важливим механізмом здійснення такої діяльності виступає законодавче і нормативно-методичне забезпечення, в якому, у свою чергу, вирішального значення надається закріпленню відповідної термінології у сфері інвестиційної діяльності.

Базовим поняттям законодавства про інвестиційну діяльність є правова категорія «інвестиція». На жаль, у чинних нормативно-правових актах, що регулюють дану групу відносин, по-різному закріплюється зміст цієї категорії, що, на наш погляд, є неприпустимим.

Значний внесок у розроблення проблематики визначення поняття інвестиції зробили такі вчені, як А.Г. Богатирьов, А.К. Вишняков, Р. Дорнбуш, А. Мартенс, А. Омельченко, В. Полатай, Дж. М. Розенберг, О.С. Семерак, Д. Федорчук, С. Фишер, Р. Шмалензи та ін. Проте, попри чималий інтерес науковців, багато аспектів цієї проблеми залишаються дискусійними, а деякі досі не знайшли вирішення. Це стосується як самого поняття інвестиції, так і визначення її ознак.

З огляду на це, метою даної статті є дослідження законодавчих та доктринальних понять інвестиції, її суттєвих ознак та, на цій підставі, спроба формулювання поняття «інвестиція».

Слід зазначити, що визначення, які містяться в законодавчих актах, не узгоджені між собою. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. [3], інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. [4], іноземні інвестиції – цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

У ст. 326 Господарського кодексу України [5] інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту. Під терміном «вкладення» тут розуміється не інвестиція як матеріальний предмет, а інвестування як дія, процес. Тому поняття «інвестиція», наведене у ст. 326 ГКУ, не збігається з визначенням, наведеним у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Дещо інший підхід до визначення поняття «інвестиція» наведений у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. [6], відповідно до ст. 1.28 якого інвестиція – господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та

цінних паперів в обмін на кошти або майно. Але, як справедливо зазначає Д. Федорчук, слід пам'ятати, що цей Закон визначає терміни лише для цілей оподаткування і його не можна використовувати як універсальний інструмент для дослідження значення тих чи інших правових явищ. Як наслідок, часто трапляються суперечності між податковими законами та іншим, спеціальним, законодавством [11, с. 8]. Наприклад, визначення інвестиції виключно як господавської операції (діяльності) викликає сумніви, оскільки в такому разі виникає питання про співвідношення з цим поняттям поняття «інвестиційної діяльності», що наведене в Законі України «Про інвестиційну діяльність».

У міжнародних договорах України в ряді випадків поняття «інвестиції» отожднюється з поняттям «капіталовкладення». Внутрішнє законодавство України рідко оперує поняттям «капітал», однак у ньому широко використовується термін «капітальні вкладення». В останньому разі йдеться про такі інвестиції, які спрямовуються на відновлення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів [2, с. 181] (зокрема, ч. 3 ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» зазначає, що інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень). Щодо співвідношення таких понять, як «інвестиція» і «капітальні вкладення», слід погодитися з думкою В. Полатай про те, що термін «капітальні вкладення» можна застосовувати як правову категорію, але у випадках, коли йдеться про фінансування особою самої себе, вкладення власником своїх коштів чи майна у розвиток або покращення свого ж майна. Це, наприклад, можуть бути амортизаційні відрахування, які спрямовуються на відновлення засобів виробництва [7, с. 41].

Аналізуючи викладені легальні визначення поняття «інвестиція», можна дійти висновку про те, що законодавець не виявив однозначності у використанні відповідної термінології, змішуючи такі категорії, як дія та предмет таких дій, і не відобразив найбільш суттєвих ознак розглядуваного нами поняття. Як зазначав А.К. Вишняков, законодавчі визначення інвестиції носять або неповний характер, або відображають фіскальні цілі [2, с. 181].

Відаючи належне науковим дослідженням у визначенні на законодавчому рівні відповідних понять (у нашому разі – це поняття «інвестиція»), у той самий час зазначимо, що законодавець має спиратися на такі розробки визначень правових категорій, які мають у своїй основі вагому аргументацію та втілюють найбільш суттєві ознаки, що дають, у свою чергу, змогу розкрити сутність відповідної категорії. Тут зазначимо, що певні спроби щодо визначення поняття «інвестиція» на науковому рівні були. Але наявні наукові розробки в цій сфері спрямовували свою увагу на висвітленні лише окремих рис цієї економіко-правової категорії.

У радянський період під інвестиціями розумілись довгострокові вкладення капіталу в будь-яке підприємство, особливо за кордоном [10, с. 268]. У більш пізніший час інвестиція визначається як використання грошей для отримання великих грошей, одержання доходу або досягнення приросту капіталу чи для того й іншого [8, с. 173]. Аналізуючи економічний зміст терміна «інвестиція»,

доходимо висновку про різні погляди фахівців з цього приводу. Зарубіжні автори стверджують, що інвестиції існують у тому разі, коли частина поточного виробництва використовується для збільшення основних фондів [12, с. 322]. Представник економічної науки А. Мартенс розуміє під інвестицією придбання реальних або фінансових активів, тобто це сьогоdnішні фінансові затрати, метою котрих є отримання майбутніх вигод. Більш точно, інвестиції – обмін певної сьогоdnішньої вартості на можливо невизначену майбутню вартість [12, с. 322].

На думку А.Г. Богатирьова, інвестиції – це продуктивні витрати, спрямовані на відтворення життя, матеріальних і духовних благ як необхідних умов життя людини в суспільстві [1, с. 17]. Д. Федорчук, обґрунтовуючи думку про те, що інвестиції визнаються як такі тільки в тому разі, якщо ці активи «працюють», тобто вкладаються в економіку для отримання економічної віддачі (прибутку), запропонував таке визначення цього поняття. Інвестиції – це матеріальні та нематеріальні цінності, майно, права інтелектуальної власності, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання прибутку або досягнення іншого економічного ефекту [11, с. 8].

Між тим зазначимо, що визначення будь-якого поняття має відображувати його найбільш суттєві ознаки, які в сукупності нададуть чітку уяву про зміст певної категорії. Звертаючи увагу на законодавче визначення поняття «інвестиція», віддаючи при цьому належне науковим розробкам у цій сфері, наголосимо на необхідність відображення в законодавчій дефініції всього комплексу ознак, які властиві інвестиціям. Для визначення поняття та правової природи інвестицій слід звернутися до аналізу тих рис, які є визначальними для цієї категорії.

Аналізуючи положення відповідних нормативно-правових актів, доходимо висновку, що законодавець дуже часто оперує терміном «цінності» при визначенні поняття «інвестиція». Між тим слід зазначити, що законодавчого визначення вказаного терміна немає. На наш погляд, при легальному визначенні будь-якої правової категорії слід використовувати ті поняття, які вже займають певну нішу в системі законодавчо закріплених дефініцій. У даному разі більш доцільним було б використання законодавцем терміна «блага» при визначенні поняття «інвестиція». Отже, інвестиціями є майно, майнові права та права інтелектуальної власності, які вкладаються в об'єкти господарської діяльності.

На наш погляд, питання про власність при визначенні поняття «інвестиція» має принципове значення. Цей висновок можливий з таких міркувань. Враховуючи те, що тільки особа, якій певне майно належить на праві власності, може розпоряджатися ним на свій розсуд, зокрема використати його як інвестицію, право власності є тією характерною рисою, що характеризує інвестицію. При цьому зауважимо, що право реципієнта на це майно виникає як вторинне, похідне від права власності на це майно інвестора.

Таку правову категорію, як інвестиція, характеризує і мета її вкладення – це одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту. У контексті цієї ознаки зазначимо, що в науковій літературі, зокрема стосовно

іноземного інвестування, висловлювалась думка про те, що недоцільно вказувати якийсь абстрактний соціальний ефект як мету іноземного інвестування, оскільки в переважній більшості випадків ідеться зовсім не про альтруїзм іноземного суб'єкта (це в принципі суперечить західній концепції інвестицій), а лише про отримання якомога більшого прибутку за рахунок діяльності в економіці приймаючої країни [9, с. 8]. Зважаючи на те, що інвестиції можуть здійснюватися не тільки власне для отримання прибутку, а й з метою здійснення контролю над підприємством, Д. Федорчук висловив думку про доцільність заміни поняття «соціальний ефект» у визначенні іноземних інвестицій на «інший економічний ефект» [11, с. 8].

Серед ознак інвестицій слід зазначити відкладний характер доходу, що має бути отриманий.

Отримання доходу (результату) пов'язано з інвестиційним ризиком – право на отримання доходу виникає звичайно не в момент інвестиційного вкладу, а залежить від результатів діяльності іншої особи або від результатів сумісної діяльності інвестора з іншою особою [2, с. 181].

Підсумовуючи викладене, з урахуванням зазначених ознак досліджуваної нами правової категорії, пропонуємо таке визначення поняття інвестиції: це належне особі на праві власності або іншому похідному від нього праві майно, майнові права, права інтелектуальної власності, що вкладаються в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

З урахуванням зазначеного необхідним є приведення нормативних актів у відповідність до єдиного визначення аналізованого поняття. Подальшого поглибленого дослідження потребує як саме поняття інвестиції, так і вироблення чітких характерних рис останньої.

Звичайно, що висновки та пропозиції, зроблені в даній статті, освітлюють лише деякі аспекти щодо визначеності поняття «інвестиція», найбільш суттєвих її ознак. Подальше вдосконалення законодавства в цій сфері має відбуватися з обов'язковим науковим обґрунтуванням.

Література

1. Богатырев А.Г. Инвестиционное право. – М., 1992.
2. Вишняков А.К. Регулирование внешнеэкономической деятельности в Украине: Учеб. пособие. – Х.: ООО «Одиссей», 2005.
3. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
4. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
5. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
6. Голос України. – 1995. – 14 лют.
7. Полатай В. Поняття інвестиції як правової категорії // Право України. – 1999. – № 9.
8. Розенберг Дж. М. Инвестиции: Терминолог. словарь. – М., 1997.
9. Семерак О.С. Правове регулювання та захист іноземних інвестицій (за законодавством України, Угорщини, Польщі та Словаччини). – Ужгород, 2000.
10. Словарь иностранных слов. – 4-е изд. – М., 1954.
11. Федорчук Д. Про співвідношення понять «інвестиції», «іноземні інвестиції» та «прямі іноземні інвестиції» // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 4.
12. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – М., 1993.